Японии и Китая. В связи с этими творческими поисками в культуре начала XX века нами предлагается следующая трактовка исследуемого произведения, основанная на идее "синтеза" культур и ожидаемого через него "возрождения".

В стихотворении выражается символ единства в противопоставлении друг другу "небесного" и "морского" (вспомним идею мира и антимира в восточной философии, изображенных в виде черной и белой капель, дополняющих друг друга до формы идеального круга) как потенции возникновения жизни и неизбежного духовного развития всего в природе, что осознается и проживается только в сердце человека.

Подобные размышления о противопоставлении в художественных произведениях "бес-покойного сердца" "с-покойствию небесной девушки", выраженное в противопоставлении м о р с к о г о, о к е а н и ч е с к о г о, связанного с субъектом высказывания, и н е б е с н о г о, соотносимого с девушкой "находим в комментариях В. Н. Топорова к переводу нескольких строк немецкого поэта Гёльдерлина в связи с исследованиями "поэтического" комплекса моря" [4, С. 617].

Поэтика символизма соединила в символе, по выражению А. Белого, [1, С. 371] "пространство звезд и "пространство души", что нашло свое выражение и на языковом уровне: явление "звукоцвета", представляя фоносемантический аспект воплощения символа, дает возможность адекватно интерпретировать оформленную лексическими, синтаксическими, фонетическими средствами информацию, представленную в символистском поэтическом тексте.

***Використана література:***

1. Белый А. Критика. Эстетика. Теория символизма: В 2-х т. – М.: Искусство, 1994. – Т. 1. – 478 с.

2. Керлот Х.Э. Словарь символов. – М.: REFL-book, 1994. – 608 с.

3. Колобаева Л.А. Русский символизм. – М.: Изд-во Моск. Ун-та, 2000. – 296 с.

4. Топоров В.Н. Миф. Ритуал. Символ. Образ: Исследования в области мифопоэтического: Избранное. – М.: Прогресс, Культура, 1995. – 623 с.

***Ткаченко Т.В.***

## ЕСТЕТИЧНА ФУНКЦІЯ РОЗМОВНИХ ЕЛЕМЕНТІВ У МОВІ ХУДОЖНЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Дослідження особистостей функціонування та стилістичних функцій елементів розмовного мовлення в художньому стилі на сьогодні залишається одним із актуальних питань української мовознавчої науки.

Відомо, що стилі сучасної літературної мови не є замкнутою системою. На думку В. Русанівського, історія української літературної мови засвідчує постійну взаємодію функціональних і експресивних стилів [6, 76]. Подібна взаємодія характеризується взаємопроникненням елементів одного стилю у мовну тканину іншого. Питання про взаємовплив і взаємопроникнення стилів сучасної мови

порушували у своїх працях М. Жовтобрюх, І. Чередниченко, А. Коваль, О. Пономарів, С. Єрмоленко.

Поряд із словами, які функціонують у будь-якому стилі (стилістично нейтральна лексика), існують слова стилістично забарвлені. Таке стилістичне розшарування лексики за експресивним забарвленням пояснюється тим, що мова є сукупністю декількох стилів, що відрізняються один від одного мовними засобами (лексичними, словотворними, граматичними), які добираються з загальнонародної мови для більш точного й коректного вираження певного змісту. Одні слова закріплюються у своєму вживанні за якимось функціональним стилем, інші можуть змінювати своє стилістичне значення, залежно від сфери застосування і ходу історичного розвитку суспільства.

Художній стиль широко використовується елементами розмовного мовлення, переосмислює у трансформує їх для досягнення необхідного стилістичного ефекту, виконання естетичної функції. Щодо відкритості стилістичної системи мова художньої літератури найближче стоїть до розмовного стилю [2, 302]. Експресія, що виникає спонтанно в невимушеному розмовному мовленні, досить частот стає прийомом художньої мови.

Поняття розмовності нині залишається досить складним у плані стилістики мови. Воно охоплює нормативні й ненормативні розмовні елементи, які перебувають на периферію мовної норми і є властивістю художнього стилю. Художній стиль досить широко послуговуються розмовними нормативними елементами, які виявляють здатність входити у син омічні, лексичні та граматичні ряди і передають безліч емоційно-експресивних відтінків мовлення. Лексику розмовного стилю, яку широко використовується стиль художній, виділяє те, що в ній "широко представлена лексика оцінної, емоційної, вольової конотації і особливо – лексика зниженої конотації (просторічної, фамільярної, вульгарної, інвективної), чого не дозволяє собі жодний інший стиль" [4, 292]. Потрапляючи в інші функціональні стилі, елементи розмовного стилю певним чином модифікуються, виконують додаткові стилістичні функції залежно від конкретного тексту. У стилістичному значенні будь-якої одиниці контексту, на думку С. Єрмоленко, розрізняються: 1) стильове значення одиниці – співвіднесеність її з певним функціональним стилем, іншими словами, функціонально-стильове значення; 2) додаткове значення мовної одиниці як показник її місця в самій мовній системі, ознака незалежності до стилістичної системи мови, до явищ, що мають оцінку семантику незалежно від контексту; 3) додаткове стилістичне значення, що виникає як ефект цілеспрямованого обігрування мовної форми у певному контексті [2, 279].

У художніх текстах слово є не лише засобом вираження образної думки, а й засобом формування художнього образу, тобто такого, який створюється вживанням естетично модифікованих слів і виразів. Слово в мові художньої літератури функціонує як компонент художнього мовлення, за допомогою якого моделюється

зображуване, тобто відтворюється образ описуваних реалій життя за посередництва естетично значущих одиниць мови.

При стилістичній характеристиці слова враховується, по-перше, його віднесеність до одного з функціональних стилів або відсутність функціональних стилів або відсутність функціонально-стильової закріпленості, по-друге, емоційне забарвлення слова та його експресивні можливості.

Залучення елементів розмовного мовлення у мову художньої літератури триває з моменту оформлення її як особливого різновиду мовного вживання. У кінці XVIII століття живе народне мовлення стало основою літературного розвитку і таким чином виробилася естетична норма української літературної мови. У творчості Івана Котляревського саме засобами народної української мови відображено реальне життя, природними є образна діалоги, відтворюються лірична та іронічно-жартівлива тональність мовлення. Яскравим прикладом цього є мова поеми "Енеїда".

Творчість Тараса Шевченка стала новим етапом у розвитку естетично-стилістичних можливостей народної розмовної мови. Використання ним виражених засобів фольклору та живої народної мови було новаторством з огляду на існуючу на той час мовно-літературна практику. На думку І. Грицютенка, Тараса Шевченка створив нову естетичну якість української художньої мови, поклавши в основу художню умотивованість, яка властива народнопоетичній розповіді [1, 108].

Зі становленням енової української літературної мови в середині XIX століття формується тенденція залучення нарорднорозмовних елементів до системи художньо-виражальних засобів, а в кінці XIX – на початку XX століття вони стають засобами лінгвостилістичної практики, за допомогою яких письменники тієї доби досягають необхідних ефектів у своїх творах.

Сучасні письменники також часто послуговуються розмовними елементами, збагачуючи таким чином естетичний зміст художнього слова, надаючи йому необхідного стилістичного колориту. Показовими в цьому аспекті є твори Михайла Стельмаха, Григора тютюнника, Олеся Гончара, Євгена Гуцала, Валерія Шевчука.

На всіх етапах розвитку літературної національної мови характерною ознакою художнього стилю є взаємодія книжних і розмовних елементів. На сьогодні продовжується процес нейтралізації у художньому стилі книжних елементів і розширення стилістичних можливостей розмовних, тобто книжні й розмовні елементи естетизуються. Під естетизацією книжних і розмовних елементів у художньому стилі треба розуміти стилістичне оновлення, збагачення слова, розвиток у ньому додаткових відтінків завдяки новому контексту й ситуації мовлення [5, 75].

У системі виражальних мовних засобів художньої літератури значне місце займає розмовне мовлення, що є підтвердженням його важливої ролі в стилістичній системі сучасної української мови, її проникнення в інші функціональні стилі.

Проте не можна стверджувати про постійну функцію елементів розмовного мовлення у складі мови художньої. Використання естетичного потенціалу кожного функціонально-мовного різновиду залежить від системи літературного напрямку,

тематико-композиційних особливостей жанру тощо. Також важливим є місце й роль художнього стилю в системі літературної мови певної епохи, ступінь його відокремленості чи, навпаки, тісного зв'язку з іншими функціональними стилями, традиції вживання його елементів в художньому мовленні.

Доречне включення в мовну тканину твору елементів розмовного мовлення надає художнім текстам письменника колориту невимушеності, сприяє експресивності викладу. Розмовні форми не знижують стилю письменного художнього мовлення. Вони використовуються авторами як елементи наближення мови художніх творів до узуальних ухивань носіїв загальнонародної мови. Виражальними можливостями наділений розмовно-просторічний шар лексики. Слова з яскравим експресивно-емоційним забарвленням, використовуючись у прямій мові персонажів, невласне прямій мові, а також власне авторській оповіді, сприяють типізації та індидвідуалізації мовлення персонажів, дозволяють авторові виявити власне ставлення до зображуваного.

У процесі історичного розвитку розмовність, як і будь-яка інша мовна категорія, зазнає певних змін. З одного боку, деякі розмовні слова втрачають своє стилістичне забарвлення і переходять у розряд нейтральної лексики, з іншого, нейтральні слова можуть набути розмовної експресії.

Останнє відбувається при вживанні слів у переносному значенні. Найчастіше набувають ознак розмовності дієслова, наприклад, "свиснути" (крізь зуби) і розмовно-просторічне "свиснути книгу" (вкрасти); "косити" (траву) і розмовно-просторічне "косити від армії (ухилятися). Так само розмовно-просторічне значення можуть набути й іменники, наприклад, просторічну експресію набувають назви тварин, що використовуються для характеристики людей: ведмідь, осел, слон тощо.

Розмовна лексика інколи має морфологічні показники – префікси і суфікси. Проте коло специфічних префіксів і суфіксів досить обмежене. Звичайно як розмовні сприймаються слова із суфіксами суб'активності оцінки (зменшено-пестливитм та згрубілими): гілочка, дитятко, малюсінькій, спатоньки, хлопчисько, бабище, носюра.

Цілком звичайним є використання письменника в мові художнії творів розмовних елементів, що не мають виразного експресивно-емоціного забарвлення. Залучення її зумовлене бажанням автора надати літературно-писемному викладу усно-розмовного характеру, відтворити невимушену манеру й тон спілкування. Наприклад: "марія думала, що вона багацько краща за Василину" (Івана нечуй-Левицький); "І помовчав би, але мені з тобою погомоніти" (Михайло Стельмах).

Розмовні елементи з яскраво вираженим емоційно-експревним забарвленням, що використовуються в художньому стилі, різні за своїм характером: а) слова специфічні, яких немає у між стильовій лексиці. Вони виділяються своїм різко зниженим експресивним забарвленням: "Ви ж чули, тату, що він галамагає про нас..." (Михайло стельмах); "Микола вдосвіта забрав свої манатки й прислав до другої ватаги" (Іван Нечуй-Левицький); б) загальновживані слова в переносному значенні з розмовно-просторічним забарвленням, які, потрапляючи у відповідний

контекст, набувають різко зниженого експресивного забарвлення: "Івана бахкав чарку за чарку" (Івана Нечуя-Левицький); "Позуючи, повнощокий, балкатий Хома надимався ще більше, "аби бути страшнішим" (Олесь Гончар); в) розмовні елементи, які мають у між стильовій лексиці співвідносні слова того ж кореня, але іншої словотворної будови. Ці слова кваліфікуються як розмовно-просторічні завдаки певним суфіксам, що надають їм яскраво вираженого відтінку зневаги, знецінення: "Я зараз дам таку довід очку, що й сонце потемніє тобі" (Михайло стельмах); "Вікно відчиняється, і в ньому з'являється якась поганюча товста мармиза" (Олександр Довженко); г) слова деформовані з погляду існуючої літературної норми: "У нас не полюбляють крепко курйозних, у нас гості повинні орудувати язиков, щоб і якась комерція, і якась політика була" (Михайло Стельмах).

Таким чином, уміле використання у художньому стилі елементів розмовного мовлення як одного з основних лекиско-стилістичних засобів є доцільним та вмотивованим, оскільки за їх допомогою безпосередньо реалізується естетична функція мови художньої літератури.

***Використана література:***

1. Грицютенко І.С.Естетична функція художнього слова. – Львів: Вид-во Львів. Ун-ту, 1972. – 180 с.

2. Єрмоленко С.Я. Нариси української словесності: Стилістика та культура мови. – К.: Довіра, 1999. – 431 с.

3. Мацько Л.І., Сидоренко О.М., Мацько О.М. Стилістика української мови: Підручник. – К.: Вища школа, 2003. – 462 с.

4. Мова і час. Розвиток функціональних стилів сучасної української літературної мови. – К.: Наукова думка, 1997. – 237 с.

5. Русанівський В.М. Співвідношення функціональних і експресивних стилів мови // Слово і труд. – К.: Наукова думка, 1976. – С. 73-81.

***Христенок В.Ф.***

## ЛІНГВОЦИД І ПОДОЛАННЯ ЙОГО НАСЛІДКІВ В ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ МОВИ

Мова як найвизначніше надбання цивілізації є не лише засобом людського спілкування та ознакою етнічної спільності народу. Мова – це своєрідний літопис життя нації, складна система, що відображає світогляд та історико-культурний досвід народу. Зникнення мови неминуче призводить до загибелі нації, адже лише через мову зберігаються й передаються наступним поколінням історичні та культурні традиції.

Формування й становлення української мови, функціонування її в усіх сферах життя, існування взагалі як мови окремої самобутньої нації супроводилися негативним явищем, що дістало назву **лінгвоцид** (від лат. lingua – мова, caedere – знищення). За Я. Радевичем-Винницьким, лінгвоцид – це "свідома, цілеспрямована